शालतोड़ा नेताजी सेन्टेनारी कलेज

सञ्चिता साँतरा

सह्कारी अध्यापिका

संस्कृत विभागः

तृतीया विभक्तिविधायकम् सूत्रम्

‘येनाङ्गविकारः’(२/३/२०)

- **पदच्छेदः** – येन (तृतीया एकवचनम्, अङ्गविकारः (प्रथमा एकवचनम्)।

- **अनुवृत्तिः** – ‘कर्तृकरणयोस्तृतीया’ (२/३/१८) इति सूत्रात् तृतीया पदम्।

- **अधिकारः** – अनभिहिते (२/३/१)

दीक्षितवचनम्

येनाङ्गेन विकृतेन अङ्गिनो विकारः लक्ष्यते ततस्तृतीया स्यात्।

अक्ष्णा काणः ।

अक्षिसम्वन्धिकाणत्वविशिष्ट इत्यर्थः।

‘अङ्गविकारः’ किम् ? अक्षि काणमस्य।

सूत्रार्थः

अङ्गंविकारः= शरीरविकारः। अतः येन विकृतेन अङ्गेन सम्पूर्णशरीरस्य विकारः लक्ष्यते, तस्मिन् विकृताङ्गवाचकप्रातिपदिके तृतीया विभक्तिः भवति।

उदाहरणम्

- नरः अक्ष्णा काणः।(अक्षिसम्वन्धिकाणत्वविशिष्टः नरः इत्यर्थः।)
- मुखेन त्रिलोचनः देवी।

स्वाभाविकः

आधिक्यम्

हानिः

<u>उदाहरणम्</u>

स्वाभाविकः **आधिक्यम्** **हानिः**

“अङ्गंविकारः किम् ?”

यदि विकृताङ्गेन सम्पूर्णशरीरस्य विकारः न लक्ष्यते, तर्हि तत्र विकृताङ्गे तृतीया विभक्तिः न भवति।

उदाहरणम्

अक्षि काणमस्य

अत्र ‘अक्षि’ इति विकृताङ्गवाचकशव्देन सम्पूर्णशरीरस्य विकारः न लक्ष्यते। ततः ‘अक्षि’ इत्यत्र प्रातिपदिकार्थे प्रथमा भवति।